

Normativitatea, realitatea juridică și esența socială a dreptului în societățile contemporane

Boris NEGRU,
doctor în drept, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova
Alina NEGRU,
lector universitar

SUMMARY

The human society is an alive organism, a logic, well-organised system consisting of elements which have reciprocal relations and links that constitute a whole. Like any other system, society is imposed the conduction of behavior and functioning of its constitutive elements. The conduction allows the orientation of society and of its elements to a given goal. From this point of view, a social regulation, which would ensure order and discipline in the society, is necessary.

Societatea umană constituie un organism viu, un sistem logic orînduit și bine încheiat de elemente care se află în raporturi și legături reciproce și care formează un tot întreg. Ca și oricărui sistem, societății i se impune dirijarea comportării și funcționării elementelor sale constitutive. Dirijarea permite orientarea societății, a elementelor acesteia spre un scop anumit. Din aceste considerente, este necesară o reglementare socială, care ar asigura ordinea și disciplina în societate.

A reglementa, în sens social, înseamnă a determina comportamentul oamenilor, al colectivelor de oameni, a impune o activitate umană în anumite limite acceptabile societății. Reglementarea socială se caracterizează prin următoarele:

- în primul rînd, fiecărui tip istoric de societate îi este caracteristică o anumită măsură de reglementare socială („mai mare” sau „mai mică”);
- în al doilea rînd, pe măsura dezvoltării societății umane, crește nivelul „socializării” vieții, adică tot mai multe relații dintre oameni necesită o reglementare socială;
- în al treilea rînd, o tendință de dezvoltare a reglementării sociale o constituie formarea unor mecanisme de reglementare normativă a relațiilor sociale;
- în sfîrșit, pe măsura dezvoltării vieții sociale, au loc schimbări calitative ale mecanismului de reglementare normativă. [1]

Reglementarea socială poate fi de două feluri: *individuală* și *normativă*. Reglementarea individuală se face prin adresări personale con-

crete pentru cazuri concrete. Aceste adresări (comenzi) sînt valabile doar pentru o singură dată. Reglementarea normativă e o reglementare mult mai complexă. Ea presupune o dirijare a comportării umane prin intermediul anumitor modele, etaloane, adică prin intermediul unor reguli generale de conduită, care se atribuie la toate cazurile de genul respectiv, reguli, cărora trebuie să se supună toate persoanele ce nimeresc în situațiile programate.

Ambele modalități de reglementare se practică în viața de toate zilele. Atît în primul, cît și în al doilea caz, se atinge rezultatul scontat: activitatea, comportamentul uman e dirijat conform interesului urmărit.

În același timp însă ele au o sferă de aplicare ce diferă. Cu cît o societate este mai avansată, cu atît se impune tot mai mult o reglementare normativă. Reglementarea normativă reprezintă un comandament social adresat membrilor societății care o compun, colectivităților acestora etc.

Normarea înseamnă stabilirea unor reguli care organizează conduita umană. Niciun proces social nu poate avea loc fără reglementare, fără normare. În această ordine de idei, profesorul Pavel Apostol menționează faptul că „ține de natura însăși a acțiunii umane ca ea să fie normată”. [2] Însă, spre deosebire de animal, care se caracterizează printr-un comportament ce se realizează prin mecanisme automate – reflexe sau instincte, activitățile omului sînt normate conștient, pe baza unor criterii de natură socială. „Creațiunea de norme, scria E. Speranția, este

un fenomen cît se poate de regulat și firesc în viața socială. Aceasta decurge din legile vieții în general, apoi din legile minții omenești în general și, în fine, din însăși natura și condițiile vieții sociale”. [3]

Din cele spuse rezultă că E. Speranția evidențiază trei domenii din care decurge nevoia de supunere la norme: primul – legile vieții în general; al doilea – legile minții omenești; al treilea – însăși natura socialului.

Procedînd în felul acesta, Speranția aduce sub un singur numitor trei domenii diferite (viața, rațiunea, societatea). „Acest liant, care se adună într-un singur tot, este norma. De aici – deducția conform căreia normativitatea este constitutivă ființei omenești și confirmă ipoteza nevoii noastre de a ne supune la norme. Normativitatea semnifică faptul că în toate acțiunile sale omul trebuie să urmeze anumite *direcții* și că trebuie să respecte riguros anumite *limite*. Norma ne arată că așa *trebuie* să fie sau să nu fie. Se observă că atunci cînd vorbim de normă, intrăm pe tărîmul lui *trebuie*, care devine dominant în raport cu ceea ce *este*” [4]

Normarea activității oamenilor se realizează prin elaborarea unui ansamblu de reguli, principii, constrîngerii, obligații, drepturi și îndatoriri de natură morală, religioasă, juridică, economică, politică, estetică etc., care reglementează conduita și comportamentele individuale și de grup.

Societatea își formează treptat un ansamblu de reguli care are menirea să contribuie la ordonarea și armonizarea relațiilor din societate. Ca urmare, „întreaga viață socială se desfășoară într-un cadru normativ, fără de care societatea ar fi prada anarhiei, a violenței și a egoismului individual. [5]

Reglementarea normativă pornește de la fapte, de la cazuri particulare, de la observarea relației sociale și de la aprecierea rolului acesteia în societate. Nu există o relație socială căreia să nu-i corespundă o apreciere socială. Fiecare faptă (acțiune sau inacțiune) umană este permisă sau interzisă. Aprecierile sociale se fac la diferite niveluri: ele pot fi făcute de un grup social, de anumite organizații sociale, de stat, de întreaga societate. Deseori aprecierile făcute la nivel diferit coincid, altele însă aprecierile făcute diferă, ba chiar pot fi și contradictorii. Bineînțeles, cu cît aceste aprecieri coincid, cu atît putem fi mai siguri că relația socială, fapta socială va corespunde modelului prescris. Fiecare

etapă de dezvoltare socială dă prioritate unei forme de apreciere socială. Dacă ne vom referi în etapa contemporană, ea, indiscutabil, pune pe prim-plan aprecierea pe care o dă statul unei relații sociale respective. O asemenea apreciere se conține în regula de drept. „Regula de drept, menționa Mircea Djuvara, există cu scopul de a ocroti voința fiecăruia dintre noi, în activitatea ei legitimă, în așa fel încît fiecare dintre noi să putem să urmărim, prin concepția pe care o avem, idealurile morale care ne convin, în cadrul idealului moral al societății respective”. [6]

Astfel, normativitatea, după natura sa, întru-chipează nu ceea ce este, ci ceea ce trebuie să fie în societate, sub forma unor reguli specifice generale și impersonale, cum ar fi normele juridice.

Normativitatea vizează doar comportamentul uman, faptele (acțiunea sau inacțiunea) omului. Aceasta e și firesc. Obiectul aprecierii juridice are întotdeauna un substrat real în lucruri și persoane. În această ordine de idei, ne solidarizăm cu opinia profesorului universitar Constantin Stroe care remarcă: „Fenomenele pur fizice, adică acelea care nu emană de la subiect, nu sunt prin sine înseși, elemente ale raportului juridic, fiind, astfel străine sau indifferente dreptului”. [7] Prescriind tipul de conduită care trebuie să fie sau să nu fie, statul, prin intermediul normelor juridice, stabilește realitatea ideală spre care tinde societatea. Totodată, societatea își exercită controlul asupra conduitelor individuale, le conferă o anumită uniformitate, le imprimă convergența, fapt deosebit de important pentru realizarea realității ideale.

În cadrul societății, omul se supune (sau nu) normelor juridice. „Tendința comportamentului uman de a fi în concordanță cu regulile prescrise grupului sau societății, cu acceptările acestora, se numește conformitate”. [8]

Conformitatea ca acceptare și respectare de către individ a normelor juridice nu trebuie confundată cu conformismul, „concept ce exprimă o trăsătură a personalității reproșabile adesea din punct de vedere etic, constînd în evitarea afirmării unei idei, opinii și atitudini proprii în raport cu un fapt, o problemă, un eveniment oarecare”. [8.1]

Conformitatea facilitează ordinea în societate. Evident, ar fi ideal dacă comportamentul uman ar corespunde exigențelor înaintate de normele juridice. Realizarea dreptului, trecerea acestuia de la conduita prescrisă la conduita

reală implică o conștiință juridică înaltă a individului și chiar convingerea acestuia că prin conformitatea sa se asigură binele comun al societății. Acest fapt nu ar mai implica constrângerea și ar exclude devianțele sociale.

În acest caz, avem de a face cu o realitate ideală a normelor de drept în vigoare, constituind sistemul de drept pozitiv, apoi o realitate a conduitelor concrete de conformitate cu idealitatea aceasta; trecerea de la realitatea ideală la aceea efectivă are loc prin intermediul conștiinței juridice, firește, care astfel dă curs ordinii de drept prin comportamentele subiective, manifeste în raporturile juridice. Toate acestea sunt cuprinse în realitatea juridică". [9] Alături de altele, cum sunt: realitatea morală, realitatea politică, realitatea religioasă etc., realitatea juridică este inalienabilă realității sociale în condiții istorice determinate.

Dicționarul limbii române moderne interpretează realitatea ca „existență efectivă, obiectivă; fapt concret, lucru real, starea de fapt. Materia care există în afara conștiinței omenești și independent de ea; natura, universul". [10] Din cele spuse rezultă că conceptul de realitate desemnează „tot ceea ce există în sine, independent de faptul dacă acest existent îl gândește cineva. Realitatea se află acolo, indiferent dacă cineva o percepe sau o înțelege". [11]

Distingem două tipuri de realitate: realitatea obiectivă și realitatea subiectivă.

Realitatea *obiectivă* cuprinde acele fenomene, domenii ale existenței care sunt independente de conștiința și voința omului.

Realitatea *subiectivă* este formată din procesele și conținutul conștiinței umane. Omul, prin conștiință, este creatorul și purtătorul existenței subiective.

Din ansamblul existenței sociale se desprinde un gen aparte de realitate – *realitatea juridică*.

Profesorii universitari Ioan Ceterchi și Ion Craiovan consideră că realitatea juridică este unitatea indisolubilă între:

a) planul spiritual, ideatic, unde vom distinge concepțiile, ideile, teoriile, sentimentele despre drept, adică știința juridică, ideologia juridică, conștiința și cultura juridică;

b) planul normativ constituit din ansamblul reglementărilor care alcătuiesc dreptul obiectiv;

c) planul relațiilor sociale cu raporturile juridice – drepturile subiective și obligațiile juridice;

d) planul faptic sau evenimential ce cuprin-

de faptele juridice, adică acele evenimente și acțiuni care produc efecte juridice. [12]

Profesorul universitar Constantin Stroe menționează faptul că conținutul realității juridice este structurat pe următoarele componente: „1) *faptele juridice*; 2) *conștiința juridică* (ca premisă a dreptului ca sistem normativ; 3) *fenomenul dreptului*, în dubla sa ipostază: de drept obiectiv și de drept subiectiv; 4) ordinea de drept (ca totalitate a raporturilor (relațiilor) juridice dintre oameni). [13]

Din cele spuse se observă cu ușurință că autorii citați, în principal, evidențiază aceleași elemente constitutive ale realității juridice.

Toate aceste elemente constitutive se condiționează reciproc, conlucrează între ele, niciunul neputând exista izolat, fără celelalte. Nu se poate vorbi, nici de o ierarhizare a lor. „Cu toate acestea, susțin profesorii Ioan Ceterchi și Ion Craiovan, trebuie remarcat că *dreptul obiectiv*, ansamblul normelor juridice formează pilonul central, deoarece în jurul său, spre el sau de la el, iradiază toate celelalte manifestări ale fenomenului juridic (teoriile, ideile, relațiile, drepturile subiective). [14]

Dar dreptul, normele juridice nu au o existență în sine, nu sălăsluiesc singure în lume. Dreptul este guvernat de o menire socială care este tocmai viața sa. Din aceste considerente, în abordarea teoretică a problemelor dreptului o însemnătate primordială revine cunoașterii *esenței, conținutului și formelor* sale ca fenomen social. Fără cunoașterea acestora e imposibil de a înțelege la justa valoare problematica dreptului.

„Dicționarul limbii române moderne” (București, 1958, Editura Academiei) interpretează termenul „esență”, ca ceea ce exprimă principalul din obiecte și fenomene, latura lor interioară cea mai importantă, procesele care se desfășoară în adâncul lor; ceea ce poate fi cunoscut numai trecând de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzând în adâncul lor cu ajutorul gândirii.” În Larousse, esența fenomenelor este definită drept natură internă, caracterul lor propriu, care le exprimă identitatea și stabilitatea, deosebindu-le unele de altele.

În lumina acestor considerații, esența dreptului poate fi privită ca unitatea laturilor, trăsăturilor, raporturilor necesare care asigură identitatea și stabilitatea dreptului, deosebindu-l de alte fenomene sociale.

A cerceta esența dreptului înseamnă a pă-

trunde în lumea intimă, internă a dreptului, a sesiza calitățile lăuntrice ale acestuia, interacțiunea lor.

Principală calitate o reprezintă calitatea juridică a voinței exprimate în drept și calitatea interesului care conduc la elaborarea și adoptarea normelor juridice. În legătură cu aceasta, Hegel menționa în renumita sa lucrare "Principiile filosofiei dreptului": "Terenul dreptului este în genere ce e spiritual și locul său mai apropiat și punctul său de plecare este voința, care este liberă, astfel încât libertatea constituie substanța și determinația lui; și sistemul dreptului este domeniul libertății înfăptuite, lumea spiritului produs din el însuși, ca o a doua natură". [15]

Voința este o categorie psihologică pentru a cărei definire s-a considerat că este nevoie de a ține cont de următoarele:

a) voința este o **categorie psihologică** ale cărei premise se află în potențialul psihic specific uman;

b) voința este o capacitate a omului și numai a lui;

c) voința implică **stabilirea unor scopuri** către împlinirea cărora omul tinde;

d) scopurile pe care omul și le propune, voința însăși se realizează prin **activitatea sa voluntară**, voința fiind deci rezultatul, nu premisa acțiunii sau scopului propus;

e) activitatea voluntară, acțiunile întreprinse de om în vederea realizării scopurilor propuse presupun nevoia ca omul să învingă anumite obstacole;

f) realizarea activității voluntare, acțiunile întreprinse de om în vederea realizării scopurilor propuse implică folosirea tuturor resurselor sale psihice și morale;

g) voința implică puterea omului de a planifica, organiza, realiza și controla activitatea ce o desfășoară în vederea înfăptuirii scopurilor ce și le propune;

h) voința este o categorie psihologică distinctă, dar interdependentă, pentru că nu poate fi concepută în afara legăturilor de interdependență și interacțiune în care se află cu toate celelalte categorii psihologice pe care se clădește sistemul psihic uman. [16]

Voința are o dublă semnificație: a) **voința generală** a grupurilor sociale sau a întregii societăți; b) **voința individuală**, caracteristică unui individ.

Cînd cercetăm esența dreptului, avem în vedere voința generală. Anume această voință tin-

de să se oficializeze prin intermediul activității de creare a dreptului și ea, în ultimă instanță, se și materializează în actele normativ-juridice ale statului. Voința generală este "singura care poate coordona forțele statului în vederea realizării scopului său, care este binele comun", considera Rousseau în "Contractul social". [17]

Voința generală nu reprezintă o simplă sumă aritmetică a voințelor individuale. Ea e superioară acestora și e mai puternică decît ele. "Primul lucru pe care omul este obligat să-l admită dacă nu vrea să nege orice concept de drept, menționează Kant, este principiul următor: el trebuie să iasă din starea sa de natură în care fiecare acționează după propria-i voință și să se unească cu toți ceilalți... într-o comună supunere la o constrîngere publică legală, exterioară". [18] Pentru ca această unire să fie eficientă, ea trebuie să fie benevolă și să mențină concomitent libertatea fiecărui individ. Voința generală materializată în lege trebuie să fie o voință de compromis, care ar păstra cîte ceva esențial, din voința fiecăruia sau, cel puțin, din voința majorității asociaților. Rousseau arată că apariția corpului social și a voinței generale induce o transmutație în natura omului, în sensul că se transformă dintr-un tot întreg într-o parte a unui tot mai mare, adică se înlocuiește existența fizică și independența (izolată) cu o existență parțială, dar morală. Are loc, în esență, transformarea omului în cetățean, în membru liber și egal al unei cetăți, al unei societăți. [19] "Este adeseori, scrie el, o mare diferență între voința tuturor și voința generală, aceasta nu privește decît **interesul comun** (sublinierea ne aparține – aut.), "cealaltă are în vedere interesul privat și nu este decît suma voințelor particulare; scadeți din acestea năzuințele opuse care se compensează și va rămîne, ca rezultat, voința generală". [20] E semnificativă în acest sens și definiția statului dată de Kelsen în renumita sa lucrare "Teoria generală a statului". În viziunea sa, statul apare ca voință **supraindividuală**: "Statul nu se caracterizează numai ca o "putere", ci și ca o "voință", fie că este esențialmente voință, fie că prin esență are o voință. Această voință, cum se susține, este distinctă de voința indivizilor. Într-adevăr, statul ca voință are ca instrumente indivizi și voințele lor. Voința statului însuși se deosebește însă de voințele indivizilor care sunt supuse statului; ea este mai mult decît suma acestor voințe, ea stă deasupra lor". [21]

Pînă acum s-a arătat succint rolul voinței în drept. Care este atunci rolul **interesului**? Cu-

vîntul **„interes”** desemnează: „Preocuparea de a obține un succes, un avantaj; rîvna depusă într-o acțiune pentru satisfacerea unor nevoi...” [22] Mircea Djuvara menționează că **„interesul este motorul de toate zilele în acțiunile noastre obișnuite... Dar interesul nu poate fi luat în considerare decît cînd este în conformitate cu idealul de justiție, așa cum îl concepe societatea respectivă”**. [23] Din cele spuse rezultă că ideea de interes explică și ea dreptul, dar mai presus de toate stă interesul moral, interesul ideal, adică interesul de importanță socială, util întregii colectivități. Prin urmare, nu orice interes generează dreptul. În această ordine de idei e semnificativă interpretarea problemei de către Mircea Djuvara:

„Presupunem un falit sau un comerciant amenințat de faliment. Nu are interes să nu plătească? Interes poate să aibă cineva să ia ceva nedrept de la altul, să fure; interes poate avea un cetățean lipsit de mijloace să ia cu forța de la altul toate cîte el dorește; interes poate să aibă oricine să gonească dintr-un palat pe proprietarul lui și să-i ia locul. Interes poate avea și o autoritate publică abuzivă să supună dominației sale o populație etc. ...Sunt oare interese justificate acestea? Este suficient să invocăm interesul, ca să explicăm printr-aceasta dreptului? Simțim îndată, că un individ care a invocat, pur și simplu, forța, oricît interes personal ar fi avut, nu a făcut prin aceasta o faptă conform cu normele juridice, așa cum le înțelegem noi, nici cele de drept pozitiv, nici cele ideale, de morală”. [24] Din aceste considerente, problema este de a ști cum se întemeiază dreptul, în ce măsură el corespunde interesului general uman, în ce măsură el e oportun și util tuturor membrilor societății.

Concluzia ar putea fi una: interesul general nu trebuie înțeles ca antipod al echității și justiției, ca oprimatorul intereselor persoanelor ori de grup. Interesul generator de drept nu dă curs tuturor nevoilor individuale, ci trebuințelor sociale generale și fundamentale, care constituie o sinteză practică, nu abstractă, nu iluzorie a societății. În această ordine de idei, interesul social general e strîns legat de voința generală reflectată în normele juridice. Voința generală materializată în drept exprimă sintetic interesul comun social.

Esența constituie una din problemele dreptului. O altă problemă, nu mai puțin importantă, e cea ce se referă la conținutul lui.

Conținutul, în general, are sens de: ceea ce încapă într-un spațiu limitat; totalitatea ele-

mentelor care constituie esența lucrurilor și a fenomenelor, formînd o unitate dialectică cu forma. [25] În ceea ce privește **conținutul dreptului**, acesta constă din **„ansamblul elementelor, al laturilor și al conexiunilor care dau expresie concretă (contur) voinței și intereselor sociale ce reclamă oficializarea și garantarea pe cale etatică”**. [26]

După volum, conținutul dreptului este mai bogat decît esența lui. Astfel, dacă esența caracterizează dreptul în profunzimea sa, conținutul caracterizează dreptul în aspectul său dimensional, în întindere. Conținutul dreptului este mai aproape de realitățile sociale, este mai mobil, avîndu-și o dinamică proprie. Conținutul este mult mai receptiv la schimbările produse în societate. S-a spus, pe bună dreptate, că în conținutul lor **„legislațiile sunt mereu altele, dar există ceva care planează deasupra lor și le servește de cadru permanent, element care din cauza aceasta, poate fi numit formal și există în mod necesar în orice relație juridică. Prin elementele sale formale și permanente, fenomenul dreptului se distinge de celelalte fenomene”**. [27]

Rezultă că, în privința conținutului său, dreptul se caracterizează printr-o dinamică pronunțată. Așa, de exemplu, conținutul dreptului Republicii Moldova de astăzi se deosebește de conținutul pe care l-a avut cu 10 ani în urmă. Esența dreptului rămîne aceeași pentru că este expresia voinței juridice, dar conținutul său este modificat grație nevoilor schimbătoare ale societății noastre.

Componenta dominantă a conținutului dreptului este ansamblul normelor juridice, fapt ce-i determină pe unii autori să vorbească despre **conținutul normativ al dreptului** (normativitatea dreptului).

În privința conținutului dreptului sunt de menționat unele poziții teoretice:

a) Conform **conceptului kelsenian**, dreptul este doar și numai un sistem de norme. Teoria kelseniană se numește **teoria pură a dreptului** pentru că ea vrea să debaraseze știința dreptului de toate elementele care îi sînt străine. Kelsen atribuie normelor juridice două caracteristici definitorii: validitatea și eficacitatea. Prima desemnează condiția existențială a normelor și este un **Sollen**, a doua exprimă rolul lor și ține de **Sein**. Cu alte cuvinte, norme și fapte, respectiv: trebuie să fie și fac parte din lumi diferite, pentru că nu derivă unul din altul. **„Nimeni nu poate nega, scrie Kelsen, că afirmația care descrie un fapt po-**

zitiv (arătînd ca și cum "este") e în mod esențial diferită de propoziția că ceva "trebuie să existe" - afirmația care descrie o normă, și nimeni nu poate nega că din faptul că ceva este nu poate urma că ceva trebuie să fie și nici că, invers, din aceea că ceva trebuie să fie, nu poate urma că ceva este". E vorba aici de diferența incontestabilă dintre "ușa este închisă și ușa trebuie (să fie) închisă". [28]

b) **Orientările sociologice** în domeniul dreptului (*curentul sociologic*) reprezentate de F. Geny, E. Ehrlich, G. Gurvitch ș. a.

Criticînd normativismul dreptului, reprezentanții curentului sociologic, vizează spre realitatea socială a dreptului, prin susținerea tezei potrivit căreia dreptul nu se limitează la lumea normelor juridice. Astfel, Eugen Ehrlich (1862-1922), jurist austriac de marcă și profesor de drept roman la Universitatea din Cernăuți, menționa: "Centrul de gravitate a dreptului în epoca noastră, ca și în toate celelalte timpuri, nu trebuie să fie căutat nici în lege, nici în jurisprudență sau în doctrină, nici, mai general, într-un sistem de reguli, ci în societatea însăși". [29] Și mai expres acest lucru e reflectat de către François Geny (1861-1954), jurist francez în lucrarea sa "Știința și tehnica în dreptul privat pozitiv." În această lucrare este expusă cea mai originală contribuție a sa referitor la drept, care constă în distincția între "**dat**" și "**construit**". Pentru că legea scrisă nu are, din punct de vedere logic, plenitudinea necesară, judecătorul are dreptul și datoria de a proceda la un examen științific liber, analizînd "**datul**" pentru a realiza "**construitul**".

Există patru categorii de asemenea "date": datele reale, datele istorice, datele raționale și datul real.[30]

c) *Tendința actuală* este de a explica și a concepe dreptul, considerînd că în conținutul său intră factori complecși, atît normativi, cît și sociali, soluții care oferă răspunsuri pentru mobilitatea dreptului ca urmare a schimbărilor survenite în societate.[31] Științific s-a dovedit că, în studiul dreptului, *conținutul* nu poate fi disociat de *formă*.

Forma dreptului are în vedere modul de exprimare a normelor juridice. Ea desemnează *modul de structurare și organizare a elementelor lui de conținut, precum și modul acestuia de exteriorizare*.

Forma dreptului are două dimensiuni (laturi): forma **internă** și forma **externă**.

Forma internă a dreptului reprezintă chiar

sistemul dreptului în complexitatea sa, părțile constitutive ale acestuia, gruparea normelor juridice ce formează acest tot întreg (sistemul) pe ramuri, subramuri, instituții juridice, coraportul și interacțiunea acestora.

Forma exterioară (externă) a dreptului poate fi analizată din mai multe puncte de vedere:

a) din punctul de vedere al modalităților de exprimare a voinței legiuitorului – **izvoarele dreptului**;

b) din punctul de vedere al modalităților de sistematizare a legislației – **codificării încorporării** etc.;

c) din punctul de vedere al modalităților de exprimare a normelor de drept în diferite acte normativ juridice ale autorităților publice – **legi, ordonanțe, hotărîri, decrete** etc. [32]

Cele menționate, referitoare la esența, conținutul și forma dreptului, sunt absolut necesare de a fi cunoscute pentru a fi înțelese, la justa valoare, problematica acțiunii dreptului. Ele însă nu sunt suficiente și necesită o completare, prin studierea problematicii scopului și finalității dreptului.

Termenul "**scop**" desemnează: ținta către care tinde cineva; ceea ce își propune cineva să înfăptuiască.[33]

"Problematica scopului – ca stare viitoare, anticipată și dorită, produs al acțiunii umane voluntare, cît și a idealului – ca reprezentare a perfecțiunii într-un domeniu dat, model mereu rîvnit, dar niciodată atins în întregime – se împletesc pe teren juridic, nu pot fi rupte de un context teoretic proxim ce vizează definirea dreptului însuși, a locului și rolului său în lume..."[34], susține, pe bună dreptate, profesorul român Ion Craiovan.

Din definițiile dreptului [35], nominalizate de noi anterior, rezultă că dreptul, ca fenomen social complex, își îndeplinește rolul ce-i revine, reglementînd conduita oamenilor și orientînd activitatea oamenilor în conformitate cu interesele generale ale societății. Activitatea oamenilor, supusă unei reglementări juridice, urmărește întotdeauna anumite scopuri. Ar fi absurd ca cineva să facă ceva fără niciun fel de scop. În această ordine de idei, Mircea Djuvara menționa: "Nu numai în conștiința omenească stă necesitatea unui scop pentru toate acțiunile noastre, ceea ce se numește o teleologie, dar, chiar la animale, toate faptele, conștient sau inconștient, se îndreaptă către un scop. A presupune că s-ar face un act fără scop este o absurditate.

Într-o imagine foarte pregnantă Ihering spune: "A încerca să explici dreptul prin acțiuni fără scop, este aceeași faptă ca aceea a unui baron Münchhausen care, căzut într-o baltă de noroi, încearcă să iasă de acolo, trăgându-se de barbișon. Dreptul nu se poate explica fără un scop al acțiunilor umane". [36]

Dar, dacă e așa, dacă fiecare acțiune, după cum zice Ihering, reprezintă un scop, atunci, ca prima aparență cel puțin, acțiunea se explică prin egoismul individual.

Dacă cineva urmărește un scop, este că vrea ceva pentru sine și ca atare acțiunea are la bază interesul individual. Interesul acesta care stă la baza oricărei acțiuni omenești, se afirmă, în mod fizic, prin lupta pentru conservarea existenței noastre și se afirmă în mod economic prin lupta noastră pentru câștigarea unui cât mai larg patrimoniu.

Dar se întâmplă aici, observă Ihering, ceva interesant. Scopul egoist al individului nu-l servește numai pe el, nu este numai un scop subiectiv, un interes al lui, ci are ca efect satisfacerea unei utilități mai generale a societății. Fără să-și dea seama, fiecare lucrează, astfel, pentru societatea în care trăiește. Ca urmare, "individul nu există în adevăr numai pentru el", zice Ihering, "el este **solidar** cu societatea ... și realizează astfel "scopul suprem al existenței sale". [37]

Din cele spuse rezultă că dreptul, în viziunea lui Ihering, are ca scop să asigure condiții de viață în societate.

O altă viziune asupra scopului dreptului o are profesorul Alexandru Văllimărescu. Rolul dreptului constă în "**reglementarea raporturilor între oameni, evitarea și aplanarea conflictelor între ei...** Această idee se poate rezuma într-o formulă mai simplă și mai sugestivă: dreptul urmărește **realizarea armoniei sociale**". [38] Este fatal ca interesele indivizilor să fie în conflict unele cu altele și de aceea intervine dreptul spre a realiza echilibrul, armonia lor. "Deci, concluzionează A. Văllimărescu, scopul dreptului este realizarea unui **echilibru de interese**, din care să rezulte **armonia socială**". [39] În ce mod realizează dreptul acest echilibru, această armonie? Prin jocul a doi factori a căror importanță variază după epoci: "Un factor de ordin moral, ideal, **ideea de justiție**"; "un factor de ordin practic, utilitar, **ideea de ordine**". [40]

Dreptul nu este altceva decât o tranzacție între aceste două elemente. În tot cursul istoriei, lupta se dă între justiție și ordine, triumfând

când una, când cealaltă. Ordinea învinge în cele din urmă, integrându-și sau nu noi elemente de justiție, în afară de epocile de anarhie, fenomen patologic în istoria societății. Aceasta nu poate exista fără ordine și de multe ori triumfă în detrimentul justiției, în interesul societății.

În această ordine de idei, Alexandru Văllimărescu continuă cu o referință la Ihering: "Despotismul cel mai desfrânat dă încă imaginea unui stat; el este încă un mecanism al forței sociale. Anarhia – nu! Căci aceasta este neputința puterii politice, este o stare antisocială, descompunerea, disoluția societății. Cine o răpune, oricum ar fi – prin foc sau sabie, oricine, uzurpator sau cuceritor, a binemeritat de la societate; căci orice formă de stat, oricât de destabilizantă ar fi, este încă preferabilă absenței complete de organizare socială". [41]

Din rezumatul viziunii profesorului Alexandru Văllimărescu rezultă că armonia socială ideală va fi doar atunci, când va exista un echilibru de interese, bazat pe ordine și justiție, pe ideea de respect a individualității și a binelui comun, a interesului social.

În ceea ce ne privește, considerăm că dreptul poate să-și atingă scopul doar cu condiția că este un factor real al progresului social și al echilibrului în relațiile interumane. Împărtășim conceptul profesorului Dumitru Mazilu, care menționează: "Scopul și rolul dreptului își găsesc expresia, în modul cel mai elocvent, în garantarea juridică a afirmării personalității umane, în împlinirea dezideratelor și intereselor legitime ale tuturor ființelor umane. Pedepsind tot ceea ce contravine acestor exigențe firești, dreptul promovează idealurile de dreptate și justiție atât de apropiate sufletului omenesc". [42]

Cuvântul **finalitate** este interpretat ca un scop în vederea căruia se desfășoară o activitate. [43] Din această perspectivă, profesorul Ion Craiovan consideră că "conceptul de finalitate definit în mod tradițional ca "orientare spre un anumit scop" are virtuți unificatoare, conexând scopul cu o anumită procesualitate care poate conține principii directe apte să ghideze succesiunea unor scopuri spre ideal". [44]

În literatura juridică se remarcă neglijența sistematică a studierii finalității dreptului. Conceptul de finalitate este deseori invocat, dar foarte puțin explicat. Nu poate fi contestat faptul că locul și rolul dreptului poate fi mai bine apreciat, dacă vom cerceta mai aprofundat problema finalităților lui, destinației sale. În legătură

cu aceasta, Eugeniu Speranția, unul din distinși filozofi ai dreptului, menționa: "Ceea ce determină dreptul în totalitatea sa nu stă... numai în trecutul său istoric, în condițiile determinante ale aparițiunii sale și în notele definiției sale logice ci, în mai mare măsură, în destinația sa ideală".[45]

Evident că apare întrebarea: ce înțelegem prin finalitățile dreptului? Pronunțându-se asupra acestei probleme, profesorul Ion Craiovan consideră că "finalitățile dreptului... desemnează un model dezirabil de evoluție a realităților juridice care să satisfacă nevoile și aspirațiile individului uman, cerințele progresului social în acord cu valorile unui timp istoric, model care să contribuie la promovarea specificității dreptului, dar și la evitarea denaturării sale ca mijloc al reglementării sociale, la maximalizarea prestației sale în raport cu individul și societatea, la concertarea sa cu alte sisteme de norme sociale". [46]

Trecerea în revistă a principalelor concepții despre finalitățile dreptului ne convinge în faptul că finalitatea constituie un concept integrator, complex ce întrunește în sine scopul, idealul și funcțiile dreptului. A aborda problema finalităților dreptului înseamnă, practic, a evidenția,

sub aspect prospectiv, rolul dreptului ca fenomen social. Dreptul este cel care joacă un rol, dacă nu determinant, important în:

- asigurarea coerenței, funcționării și autoreglării sistemului social;
- configurarea, desfășurarea, ordonarea, orientarea relațiilor sociale fundamentale;
- soluționarea conflictelor relațiilor interumane, a realizării justiției unui anumit timp istoric;
- represiunea și prevenirea faptelor antisociale;
- apărarea demnității umane, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- apărarea și promovarea valorilor sociale;
- realizarea unui proiect social dezirabil;
- realizarea progresului contemporan. [47]

Vedem, așadar, că este extrem de dificil să distingem o finalitate concretă. Dat fiind complexitatea dreptului ca fenomen social, se impune și multiplicitatea finalităților dreptului. Mai mult ca atât, cercetările despre finalitățile dreptului la nivelul integrității sale presupun investigarea finalităților dreptului la nivel de ramură, subramură, instituție juridică.

BIBLIOGRAFIE

1. Сергей Алексеев, *Общая теория права*, V.I, Москва, 1981, pag. 48-49.
2. Pavel Apostol, *Normă etică și activitate normată*, București, 1968, pag. 68.
3. E. Speranția, *Introducere în filosofia dreptului*, Cluj, 1946, pag. 305.
4. *Filosofia dreptului. Marile curente*, pag. 268.
5. Maria Dvoracek, Gheorghe Lupu, opera citată, pag. 92.
6. Mircea Djuvara, opera citată, pag. 218.
7. Constantin Stroe, *Compendiu de filosofia dreptului*, Lumina Lex, 1999, pag. 39.
8. Ion Vlăduț, *Introducere în sociologia juridică*, București, 2002, pag. 122.
- 8.1. *Dicționar de psihologie socială*. București, 1981, pag. 62.
9. Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului*. Editura ALL, București, 1997, pag. 76.
10. *Dicționarul limbii române moderne*, 1958, pag. 699.
11. Peter K. McInerney, *Introducere în filosofie*, Editura Lider, București, 1998, pag. 43.
12. Vezi: Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura ALL, București, 1996, pag. 16.
13. Constantin Stroe, op. cit., pag. 41.
14. Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura ALL, București, 1996, pag. 16.
15. Citat după Ioan Ceterchi. *Doctrina Juridică*, pag. 209.
16. Ion Dogaru, *Teoria generală a dreptului*, Craiova, 1998, pag. 77-78.
17. Citat după: Philippe Malaurie, *opera citată*, pag. 142.
18. Ibidem, pag. 165.
19. Vezi: Ștefan Georgescu, *opera citată*, pag. 76.
20. J. J. Rousseau, *Contractul social*, București, 1957, pag. 81.
21. Citat după: Ion Craiovan, *Doctrina juridică*, pag. 425.

22. Vezi: *Dicționarul limbii române*, pag. 129.
23. Mircea Djuvara, *opera citată*, pag.129.
24. Ibidem, pag. 128-129.
25. Vezi: *Dicționarul limbii române moderne*, pag.184.
26. Nicolae Popa, *opera citată*, 2002, pag. 64.
27. Mircea Djuvara, *opera citată*, pag. 8.
28. Citat după: Ștefan Georgescu, *opera citată*, pag. 162.
29. Citat după Ion Vlăduț, *opera citată*, pag. 47.
30. Vezi: Philippe Malaurie, op. cit., pag. 317.
31. Ion Dogaru, *Teoria generală a dreptului*, pag. 80.
32. Vezi: Boris Negru, Alina Negru, *Teoria generală a dreptului și statului*, pag. 219.
33. *Dicționarul limbii române moderne*, pag. 750.
34. Ion Craiovan, *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*, pag. 119.
35. B. Negru, A. Negru, *Teoria generală a dreptului și statului*, Bons Offices, Chișinău 2006, pag. 194-202.
36. Mircea Djuvara, *opera citată*, pag. 124-125.
37. Vezi: Mircea Djuvara, *opera citată*, pag. 128.
38. Alexandru Văllimărescu, *Tratat de enciclopedia dreptului*, Lumina Lex, București, 1999, pag. 68.
39. Alexandru Văllimărescu, *opera citată*, pag. 68.
40. Ibidem, pag. 69.
41. Ibidem, pag. 70.
42. Dumitru Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, București, 2000, pag. 152.
43. *Dicționarul limbii române moderne*, pag. 304.
44. Ion Craiovan, *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*, pag.124.
45. E. Speranția, *Principii fundamentale de filosofie juridică*, Cluj, 1936, pag.4.
46. Ion Craiovan, *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*, pag. 125.
47. Vezi: Ion Craiovan, *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*, pag. 129.

Prezentat: 14 noiembrie 2011.

E-mail: teoriad dreptului_drept@mail.ru